

Szatmári Nikolett

**A nonverbális kommunikáció szerepe az alternatív vitarendezésben –
különös tekintettel a mediációra és az online vitarendezés kihívásaira**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Kecskés László Andor

Pécs, 2026. 04. hó 01.nap

Problémafelvetés – hipotézisek

Dolgozatom alapfeltevése, hogy az alternatív vitarendezés és a jog kapcsolatának erősítésén keresztül eredményesebben és hatékonyabban tudunk reagálni a konfliktusokra. Azonban ez a kapcsolatrendszer még nem elég fejlett és sok kiaknázatlan lehetőség van az építésére. Az egyik ilyen - kevésbé feltárt - terület a nonverbális kommunikáció, mely az emberi kommunikáció alapvető részét képezi. A leírtakból kiindulva kutatásomban az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg.

1. Az alternatív vitarendezési eljárások egyre népszerűbbek és a jogi procedúrák helyettesítésében is növekvő szerepük van. Az ilyen jellegű eljárások között a mediáció sikerének egyik kulcsa a felek közötti bizalom és együttműködés. A nonverbális kommunikáció a kommunikáció több mint felét adja, ezért a megfelelő nonverbális kompetencia mérhetően javíthatja az alternatív vitarendezési eljárások, így akár közvetlenül vagy közvetetten a jogi eljárások eredményességét is, amit a jogi környezetnek felismernie és támogatnia szükséges.
2. A magyar és nemzetközi mediációs szabályozások elsősorban formai követelményeket és eljárási garanciákat tartalmaznak, de nem térnek ki a kommunikációs készségekre, végképp nem a nonverbális jelzések kezelésére. A nonverbális kommunikáció integrálása a mediátor-képzések, etikai kódexek vagy eljárási sztenderdek szintjén jogpolitikai hiányosságot pótolna. Kérdés azonban, hogy a nonverbális jelek oktatása milyen keretek között valósulhat meg. Ugyanis a nonverbális jelek bemutatása és a kompetencia átadása a klasszikus tantermi előadások keretében nehezen elképzelhető, hiszen érzelmek átadására, értelmezésére, tanulására vállalkozna az előadó. Ennek módszertana tehát még kifejletlen, hogy miképp lehet ezt prezentálni, oktatni. Ugyanakkor a modern technológia erre válasszal szolgálhat.
3. Bizonyos nonverbális viselkedések összefüggnek a tárgyalások és mediációk kimenetelével. A nonverbális mintázatok elemzése objektív adatokat adhat az alternatív vitarendezés hatékonyságának növeléséhez, amit a jogi keretrendszernek is érdemes lenne felismernie.

4. Az alternatív vitarendezési eljárások egyik kritikája, hogy kevésbé formálisak, ezért nehezebb a minőség biztosítása, ebből következően a bizalom kiépítése az ilyen megoldások választása iránt. Egy megfelelő jogi háttérrel támogatott, nonverbális etikai/módszertani protokoll definiálhatná bizonyos alaphelyzeteket és előre mozdíthatna a biztosabb jogi alapokat, növelve az alternatív vitarendezés presztízsét a jogrendszeren belül.
5. A nonverbális kommunikáció figyelembevétele nélkül az alternatív vitarendezés integrációja a jogban csak részleges marad. Amennyiben a jogrendszer továbbra is kizárólag verbális, írásbeli, formális kategóriákban gondolkodik, akkor: nem tud versenyképes alternatívát nyújtani a modern, komplex társadalmi konfliktusok kezelésére, nem épít be olyan humán-kommunikációs elemeket, amelyek a pszichológia és kapcsolódó tudományágak szerint alapvetőek. Ennek következtében az alternatív vitarendezés marginalizált marad, nem válik rendszerszintű, elsőként alkalmazott megoldássá.

Hypotheses

The fundamental assumption of this dissertation is that by strengthening the relationship between alternative dispute resolution and the law, we can respond to conflicts more effectively and efficiently. However, this relationship is not yet sufficiently developed, and there are many untapped opportunities for its further enhancement. One such relatively unexplored area is nonverbal communication, which constitutes a fundamental part of human interaction. Based on the above, the following hypotheses have been formulated in this research.

1. Alternative dispute resolution procedures are becoming increasingly popular and are playing a growing role in replacing legal procedures. One of the key factors in the success of such processes, including mediation, is trust and cooperation between the parties. Since nonverbal communication accounts for more than half of human communication, appropriate nonverbal competence can measurably improve the effectiveness of alternative dispute resolution procedures and, directly or indirectly, legal proceedings as well. This is something that the legal environment needs to recognize and support.

2. Hungarian and international mediation regulations primarily contain formal requirements and procedural guarantees but do not address communication skills, and even less so the handling of nonverbal signals. Integrating nonverbal communication into mediator training, codes of ethics, or procedural standards could fill a legal policy gap. However, the question remains under what framework the teaching of nonverbal signals can be implemented. The presentation and transfer of such competencies are difficult to imagine within the framework of traditional classroom lectures, as they would involve the transmission, interpretation, and learning of emotions. The methodology for this is therefore still underdeveloped in terms of how it can be effectively presented and taught. At the same time, modern technology may provide a solution.
3. Certain nonverbal behaviors are correlated with the outcomes of negotiations and mediations. The analysis of nonverbal patterns may provide objective data to improve the efficiency of alternative dispute resolution, which the legal framework should also recognize.
4. One criticism of alternative dispute resolution procedures is that they are less formal, making quality assurance more difficult and, consequently, the establishment of trust in choosing such solutions more challenging. A properly designed legal framework supported by a nonverbal ethical and methodological protocol could define certain basic situations and contribute to more stable legal foundations, thereby increasing the prestige of alternative dispute resolution within the legal system.
5. Without taking nonverbal communication into account, the integration of alternative dispute resolution into the legal system will remain incomplete. If the legal system continues to operate exclusively within verbal, written, and formal categories, it will not be able to provide a competitive alternative for managing modern, complex social conflicts, nor will it incorporate essential human-communication elements identified by psychology and related disciplines. As a result, alternative dispute resolution will remain marginalized and will not become a systemic, primary solution.

Válogatott irodalomjegyzék

1. Albert Fiaadjoe: *Alternative Dispute Resolution: A Developing World Perspective*. Cavendish Publishing, Portland, 2004.
2. Allan Pease: Testbeszéd. Gondolatolvasás gesztusokból. Park Könyvkiadó, Budapest. 1989.
3. Allison, John R.: *Five Ways to Keep Disputes Out of Court*. Harvard Business Review on Negotiation and Conflict Resolution, 1990.
4. Ambady, N. & Rosenthal, R.: Nonverbal communication. In *Encyclopedia of mental health volume 2*, 775-782. o. Maryland Heights, MO: Academic Press. 1998.
5. Ambady, Nalini – Rosenthal, Robert: *Thin Slices of Expressive Behavior as Predictors of Interpersonal Consequences*. Psychological Bulletin, 1992.
6. Ambady, Nalini – Weisbuch, Max: *Nonverbal Behavior*. In: Fiske, S. T. – Gilbert, D. T. – Lindzey, G. (eds.): *The Handbook of Social Psychology*. Wiley, 2010.
7. Atkinson-Hilgard-Smith-Nolen: *Pszichológia* Osiris Kiadó, Budapest 2005
8. Bärnkopf Zsolt: *A kommunikáció könyve*. Budapest, Flaccus K. 2002.
9. Bereczkei Tamás: *A humán kommunikáció az etológia perspektívájából*. In: Béres István és Horányi Özséb (szerk.) *Társadalmi kommunikáció*. Budapest, Osiris, 2000. pp. 211-229.
10. Birkenbihl, Vera F.: *Testbeszéd*. Trivium Kiadó, Budapest, 2007.
11. Boulle, L. J., Colatrella, M. T., Jr., & Picchioni, A. P.: *Mediation: Skills and techniques*. New York: LexisNexis. 2008.
12. Buda Béla – László János: *Beszéd a szavak mögött*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 1981.
13. Buda Béla: *"Kommunikációelmélet"*, Osiris Kiadó, 2001.
14. Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Animula. 1994.
15. Burgoon, Judee K., Laura K. Guerrero, and Kory Floyd. *"Nonverbal Communication."* Allyn & Bacon, 2010.
16. Bush, R. A. B., & Folger, J. P.: *The promise of mediation: Responding to conflict through empowerment and recognition*. San Francisco: Jossey-Bass. 1994.
17. Bush, Robert A. B. – Folger, Joseph P.: *The Promise of Mediation*. Jossey-Bass, 1994.
18. Christopher Moore: *The mediation process: practical strategies for resolving conflict*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers 1996.

19. Coleman, P. T., & Deutsch, M. (eds.): Some guidelines for developing a creative approach to conflict. In *The handbook of conflict resolution*. San Francisco, California, Jossey-Bass. 2000.
20. Coleman, Peter T. – Deutsch, Morton (eds.): *The Handbook of Conflict Resolution*. Jossey-Bass, 2000.
21. Darwin, Charles. "The Expression of the Emotions in Man and Animals." John Murray, 1872.
22. Dean C. Barnlund, (2000): A kommunikáció tranzakciós modellje. In Horányi Özséb (szerk.): *Kommunikáció I*. Budapest, General Press, 26-43.
23. Dem. Contra Meidiam (21) 94: Demosthenes, Against Meidias, Androtion, Aristocrates, Timocrates, Aristogeiton, XXI-XXVI, Loeb Classical Library No. 299 J.H. Vince trans., T.E. Page ed., London 1914.
24. Derks, Daantje, Agneta H. Fischer, and Arjan E. R. Bos. "The role of emotion in computer-mediated communication: A review." *Computers in Human Behavior*, 2008.
25. Deutsch, Morton: *The Resolution of Conflict, Constructive and Destructive Processes*. Yale University Press, New Haven. 1973. <https://doi.org/10.1177/000276427301700206>
26. Dr Felix Steffek: *Mediation in the European Union: An Introduction*. Europa.eu 14. o. June 2012.
27. Dr. Laju P. Thomas: *Dispute Resolution in Rural India*. *Journal of Legal Studies and Research* Volume 2 Issue 5 96-118. o. 2019. <https://thelawbrigade.com/wp-content/uploads/2019/05/Laju.pdf>
28. Ekman, P. and Friesen, W.V.: *The Repertoire or Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding*. *Semiotica*, 1, 49-98. <https://doi.org/10.1515/semi.1969.1.1.49>
29. Eric Karl Rosengren: *Kommunikáció* Typotext Kiadó, Budapest. 2008.
30. Faller, Kurt – Faller, Dorothea: *Achtsames Management*. Nürnberg, 2015.
31. Fercsik Erzsébet – Raátz Judit: *Kommunikáció szóban és írásban*. Korona Nova, 1993.
32. Fisher, R., Ury, W., & Patton, B.: *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in*. (2nd Ed.). New York: Houghton Mifflin Company. 1991.
33. Friedrich Glasl: *Konfliktmanagement: Ein Handbuch für Führungskräfte, Beraterinnen und Berater*. Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart. 2004.
34. Furlong, G. T.: *The conflict resolution toolbox: Models and maps for analyzing, diagnosing, and resolving conflict*. Ontario, CA: Wiley & Sons. 2005.
35. Goman, Carol Kinsey. "The Nonverbal Advantage: Secrets and Science of Body Language at Work." Berrett-Koehler Publishers, 2008.

36. Herczog Mária – Lovas Zsuzsa: *Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés*. Múzsák Kiadó, Budapest, 2018.
37. Herring, Susan C. "Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social, and Cross-Cultural Perspectives." John Benjamins Publishing Company, 1996.
38. Hofmeister-Tóth Ágnes – Mitev Ariel Zoltán: *Üzleti kommunikáció és tárgyalástechnika*. Akadémiai Kiadó, 2016.
39. Janowszky Sándor – Nagyné Janowszky Krisztina: Mediáció: egy újszerű és ésszerű konfliktuskezelési eszköz. *Új pedagógiai szemle* 62. évf 7-8. szám 240-256. o. 2012.
40. Kaijus Ervasti: Past, Present and Future of Mediation in Nordic Countries *Nordic Mediation Research*, 2018.
41. Kaja Harter – Uiboppu: Ancient Greek Approaches Toward Alternative Dispute Resolution. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, 2002. Vol. 10, No. 1, 47-69. o.
42. Kertész Tibor: *Mediáció a gyakorlatban*. Bíbor Kiadó, Miskolc 2010.
43. Knapp, M. L., & Hall, J. A.: *Nonverbal communication in human interaction* (7th ed.) Boston: Wadsworth Cengage Learning. 2007.
44. Krémer András, Pallai Katalin: Alternatív vitarendezési módszerek a települési és közösségi konfliktusok kezeléséhez. In: Krémer András, Pallai Katalin: *Konfliktuskezelés, Bajnok Andrea: Protokoll, etikett*. Polgármester Akadémia. Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége. Budapest, 2010. http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2009_Frjes_krmer_Pallai-book.pdf
45. Kurt Faller, Dorothea Faller: *Achtsames Management. Mediation als Schlüsselkompetenz für eine wertorientierte Personalführung*. 3. Konferenz Systemdesign, Nürnberg, 2015.
46. La Barre, Weston: "Paralinguistics, Kinesics and Culture Anthropology," *Approaches to Semiotics*, ed. by Sebeok, Thomas, et al., The Hague/Paris: Mouton, 1964.
47. Lakin, J. L.: Automatic cognitive process and nonverbal communication. In V. Manusov & Madonik, B.G.: *I hear what you say, but what are you telling me: The strategic use of nonverbal communication in mediation*. San Francisco, California, Jossey-Bass. 2001.
48. M. Patterson (Eds.): *Handbook of nonverbal communication*. Thousand Oaks, California, 2006. 59-77. o.
49. Macfarlane, Julie (ed.): *Dispute Resolution: Readings and Case Studies*. Emond Montgomery, 2003.
50. Matsumoto, David, et al. "Microexpressions Training Tool (METT)." Humintell, 2010.

51. Mayer, B.: The dynamics of conflict resolution: A practitioner's guide. San Francisco, California: Jossey-Bass. 2000.
52. Mayer, Bernard: *The Dynamics of Conflict Resolution*. Jossey-Bass, 2000.
53. McBraide-jelentés – Új nemzetközi kommunikációs rend felé. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1983. pp. 26–27.
54. McQuail, Denis. "McQuail's Mass Communication Theory." Sage Publications, 2010.
55. Mehrabian, A.: Nonverbal communication. New Brunswick: Aldine Transaction. 1972.
56. Mengxiao Wang, Gordon G. Liu, Hanqing Zhao, Thomas Butt, Maorui Yang & Yujie Cui: The role of mediation in solving medical disputes in China. BMC Health Serv Res 20, 2020. <https://doi.org/10.1186/s12913-020-5044-7>
57. Merlin, Donald: Origins of the Modern Mind: Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. Magyar kiadása: Az emberi gondolkodás eredete. ford.: Kárpáti Eszter, Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
58. Moore, C. W.: The mediation process: Practical strategies for resolving conflict (4th ed.). San Francisco, California: Jossey-Bass. 2014.
59. Mózes I. könyve 18:16-18-18:33
60. Navarro, Joe. "What Every BODY is Saying: An Ex-FBI Agent's Guide to Speed-Reading People." Harper, 2008.
61. Németh Viktor: *A mediáció szabályozásának története*. Belügyi Szemle, 2022.
62. Németh Zsolt: A konfliktuspedagógia elméleti és gyakorlati háttere a testnevelő tanárok munkájában. Pécs, PTE TTK Sporttudományi és Testnevelési Intézet. 2015.
63. Paul Ekman, [et.al]: Facial Expression: Methods, Means and Mouses. 1991.p. 163-199. In: Robert S. Feldman - Bernard Rimé (Ed.): Fundamentals of Nonverbal Behavior. New York: Cambridge University Press
64. Pruitt, Dean G. and Rubin, Jeffrey Z.: Social Conflict. Escalation, Stalemate and Settlement. New York, Random House. 1986.
65. Rudolfné dr. Katona Mária - Szabó Csaba: Kommunikáció - üzleti kommunikáció, KIT 2006.
66. Rúzs Molnár Krisztina: A mediáció az alternatív vitamegoldás rendszerében, különös tekintettel munkajogi szerepére. Doktori Értekezés Szegedi tudományegyetem, 2005.
67. Sam Redfern, Niall Naughton: Collaborative Virtual Environments to Support Communication and Community in Internet-Based Distance Education. InSITE 2002. Volume 2. <https://doi.org/10.28945/2563>

68. Sáriné Dr. Simkó Ágnes (szerk.): A mediáció - A közvetítói tevékenység. Budapest: HVG-ORAC, 2006.
69. Sasfy György Zoltán: Konfliktuskezelés, stresszkezelés. Dialóg Campus, Budapest 2018.
70. Szecskő Tamás: A tömegkommunikáció társadalmi hatásai. Bevezetés a tömegkommunikáció szociológiájába. Oktatókutató Intézet, Budapest, 1994. p.7.
71. Szecskő Tamás: Kommunikációs rendszer - köznap kommunikáció. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. p. 12.
72. Szmodis Jenő: "Az igazságszolgáltatás non-verbális kommunikációja". In: Törvénytudományi Szemle, 2022.
73. Szőke-Milinte Enikő: Konfliktuskezelés és pedagógusmesterség. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 2006.
74. Tremmel Flórián: Igazságügyi retorika. Pécs: JPTE ÁJK 1993.
75. Varga Szabolcs: Alternatív konfliktusmegoldási lehetőségek a szervezetek gyakorlatában. Disszertáció Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron 2009.
76. Vitéz Ágnes: A nem verbális kommunikáció szerepe a magyar jelnyelvben és a hangzó magyar nyelvben. Miskolci Egyetem 2011.
77. Vrij, Aldert. "Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities." Wiley, 2008.
78. Wacha Imre: Nemcsak szóból ért az ember - a non verbális kommunikáció eszköztára, Tinta Könyvkiadó, 2011 www.kodolanyi.hu/szabadpart/32/32_komm_wacha.htm
79. Walther, Joseph B. "Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal, and Hyperpersonal Interaction." Communication Research, 1996.
80. Warren Weaver: A kommunikáció matematikai modellje. In Horányi Özséb (szerk.): Kommunikáció I. Budapest, General Press, 17-26. 2000.

Jogszabályok:

1. Taft-Hartley Act of 1947 on Labor–Management Relation
2. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
3. 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
4. 2010. évi CLVIII. törvény a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről
5. 2002. évi LV. törvény a közvetítói tevékenységről
6. 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
7. 1994. évi LXXI törvény a választottbíráskodásról
8. 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

9. 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában
10. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
11. 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

Internetes források:

12. <http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation> (letöltés ideje: 2023.01.13.)
13. www.mediationadr.net/Conflict/InformationPublic-Meds/History.html (letöltés ideje: 2023.01.18.)
14. <https://www.fmcs.gov/aboutus/our-history/> (letöltés ideje: 2023.03.01.)
15. http://www.forlik سراadet.no/index.php?page_id=2032. (letöltés ideje: 2023.02.23.)
16. http://ec.europa.eu/employment_social/news/2002/may/dis_res_en.pdf (letöltés ideje: 2023.02.24.)
17. Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés. <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html> (letöltés ideje: 2023.02.15.)
18. <https://www.pon.harvard.edu/> (letöltés ideje: 2023.02.13.)
19. Csemáné dr. Váradi Erika – Gilányi Eszter: Alternatív vitarendezés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 2011. Elérhető: www.tankonyvtar.hu/hu/tamop425/0049_23_alternativ_vitarendezezes/4873/index.html (Letöltés ideje: 2023.02.20.)
20. Geert Hofstede honlapja elérhető: <https://geert-hofstede.com> (letöltés ideje: 2023.03.10.)
21. Pallai Katalin (2010): Kooperatív tárgyalás és konfliktuskezelés jegyzet/gyakorlati segédlet. Budapesti Corvinus Egyetem. <http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/Pallai-Kooperat%C3%ADv-t%C3%A1rgyal%C3%A1s-%C3%A9s-konfliktuskezel%C3%A9s.pdf> (letöltés ideje: 2023.03.14.)
22. <https://www.pon.harvard.edu/tag/the-harvard-negotiation-project/> (letöltés ideje: 2023.03.04.)
23. <https://arsboni.hu/eleg-legyen-a-vitabol-avagy-az-alternativ-vitarendezezes-elonyei/> (letöltés ideje: 2023.03.01.)
24. https://www.parlament.hu/documents/10181/1789217/Infojegyzet_2019_52_alternativ_vitarendezezes.pdf/df08e1cc-12be-44b1-5a02-234166fa4357?t=1575367927529 (letöltés ideje: 2023.01.26.)
25. https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_report_adr_2016_2017_a_dopted_ga_paris.pdf (letöltés ideje: 2023.01.17.)

26. https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution (letöltés ideje: 2023.02.10.)
27. https://www.blaney.com/sites/default/files/other/adr_advantages.pdf (letöltés ideje: 2023.02.22.)
28. <https://mkik.hu/valasztottbirosag> (letöltés ideje: 2023.03.04.)
29. https://www.creducation.net/resources/nonverbal_communication/proxemics.html (letöltés ideje: 2023.03.06.)
30. UKEssays. (November 2018). The History Of Non Verbal Communication English Language Essay. Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/english-language/the-history-of-non-verbal-communication-english-language-essay.php?vref=1> (letöltés ideje: 2023.02.14.)
31. http://www.kodolanyi.hu/szabadpart/32/32_komm_wacha.htm#_ftn1 (letöltés ideje: 2023.03.13.)
32. <https://www.skillsconverged.com/FreeTrainingMaterials/BodyLanguage/OriginsofHumansandBodyLanguage.aspx> (letöltés ideje: 2023.03.10.)
33. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/21_a_nonverblis_jelek_csoportostsa.html (letöltés ideje: 2023.03.11.)
34. <https://open.lib.umn.edu/communication/chapter/4-2-types-of-nonverbal-communication/> (letöltés ideje: 2023.03.13.)
35. <https://www.ifioque.com/nonverbal-communication/chronemics> (letöltés ideje: 2023.03.13.)
36. <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1161908925&aid=1268641658> (letöltés dátuma 2023. 06. 22.)
37. <https://www.metropolitan.hu/kommunikacio> (letöltés ideje 2023. 10. 06.)
38. <https://mindenkimaskeppegyforma.reblog.hu/> (letöltés ideje 2023. 05. 11.)
39. https://forgos.unieszterhazy.hu/wpcontent/tananyagok/fs_komm_egyetemi/obj/ie_0006_0_0_0/0006_0_0_0.htm (letöltés ideje 2023. 09. 26.)
40. http://66.249.93.104/search?q=cache:ZWdePjCUDzcJ:www.communicatio.hu/konyvek/beres_horanyi_tarsadalmi_kommunikacio (letöltés ideje 2023. 07. 26.)
41. https://forgos.unieszterhazy.hu/wpcontent/tananyagok/fs_komm_egyetemi/obj/ie_0028_0_0_0/0028_0_0_0.htm (letöltés ideje 2023. 05. 26.)
42. http://66.249.93.104/search?q=cache:ZWdePjCUDzcJ:www.communicatio.hu/konyvek/beres_horanyi_tarsadalmi_kommunikacio (letöltés ideje 2023. 07. 26.)

43. https://forgos.unieszterhazy.hu/wpcontent/tananyagok/fs_komm_egyetemi/obj/ie_0033_0_0_0/0033_0_0_0.htm (letöltés ideje 2023. 09. 08.)
44. <http://www.lelkititkaink.hu/kommunikacio.html> (letöltés ideje 2023. 10. 31.)
45. https://forgos.unieszterhazy.hu/wpcontent/tananyagok/fs_komm_egyetemi/obj/ie_0036_0_0_0/0036_0_0_0.htm (letöltés ideje: 2023. 07. 01.)
46. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/2__a_nonverblis_kommunikci.html (letöltés ideje: 2023. 08. 21.)
47. http://www.lelkititkaink.hu/non-verbalis_kommunikacio.html (letöltés ideje: 2023. 10. 07.)
48. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetencia_k_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/18_1448_002_101115.pdf (letöltés ideje: 2023.08.17.)
49. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/224__gestusok.html (2023. 08. 22.)
50. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetencia_k_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/18_1448_002_101115.pdf (letöltés ideje: 2023.08.17.)
51. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/226__trkzszablyozs.html (2023. 06. 01.)
52. Barra Mária: A Beszédjellemezők és a Testbeszéd- jellemezők Összefüggései a Közvetlen Emberi Kommunikációban. <https://doktori.btk.elte.hu/lingv/barramaria/diss.pdf> (letöltés ideje: 2023. 05. 01.)
53. <https://doktori.btk.elte.hu/lingv/barramaria/diss.pdf> (letöltés ideje: 2023. 05. 01.)
54. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/227__emblmk_kulturlis_sziglok.html (2023. 04. 01.)
55. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/228__kronmika.html (2023. 08. 15.)
56. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/222__tekintet.html (2023. 08. 07.)
57. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetencia_k_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/18_1448_002_101115.pdf (letöltés ideje: 2023.08.17)
58. https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/komm_elm/228__kronmika.html (2023. 08. 15.)

59. The Amanda Knox Case: A Complete Timeline," The Guardian, 2015.
60. The Jodi Arias Trial: A Chronology," CNN, 2013.
61. Dr. Harold Shipman: The 'Angel of Death'," BBC News, 2000.
62. Elizabeth Holmes and the Theranos Scandal, The New York Times, 2021.
63. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/szenasivarga_nora__a_nonverbalis_kommunikacio_a_tanubizon.yitas_felvetele_soran%5Bjogi_forum%5D.pdf (2024.04.04.)
64. dr. Szénási-Varga Nóra A non- verbális kommunikáció a tanú bizonyítás felvétele során, kiemelt figyelemmel a mimikára